կելու լինէր թէ՝ արեգակի ճառագայթները սև գոյն ունեն, այսպիսի հասարակական փորձող չողոքորթները, ամբոխին հաճոյանալու նպատակաւ, պատրաստ կը լինէին հաստատելու նրա թիւր կարծիքը, պատրաստ կը լինէին իրանք էլ իսկոյն բացականչելու՝—«Այո՛, այո՛, ճշմարիտ է, արեգակի ճառագայթները սև գոյն ունեն»։

Անարգանք և թուք հասարակական կարծիքի այն առաջնորդներին, որոնք օգտվելով մոլեռանդ ամբոխի խաւարասիրութիւնից, ճշմարտութիւնը զոհում են նրա տգիտութեանը ժողովրդականութիւն ձեռք բերելու նպատակաւ։

«Մեր ազգը դեռ տգէտ է,—մտածում է «Մեղուն»,—նրա հասկացողութեանը դեռ անմատչելի է ազգութեան գաղափարը։ «Մշակի» քարոզութիւնը դեռ անժամանակակից, դեռ շատ վաղ է։ Նրա «ազգային ինքնաճանաչութիւն» խօսքը չի գտնի ընդունելութիւն, չի գտնի արձագանք ամբոխի մէջ։ Պէտք է օգտվել ամբոխի տգիտութիւնից և հարուածել «Մշակի» անժամանակակից քարոզութիւնը և սրանով մեծ վնաս կարող եմ հասցնել նրա ժողովրդականութեանը»։

Պէտք է մտաւորապէս բոլորովին կոյր, երեխայամիտ կամ ապուշ լինել չը տեսնելու «Մեղուի» այս խարդախ վարմունքը և հասկանալու մի այդպիսի ստոր վարմունքի ամենագլխաւոր շարժառիթը։

Թէ չէ, էլ ինչ կերպ բացատրել այն զզուելի երևոյթը, որ «Մեղուն» ամենայն մի հարցի մէջ, որ արծարծում է «Մշակը», լինէր այն ազգային, կրօնական, հասարակական, վերջապէս ամենայն մի հարցի մէջ, ինչ տեսակ հարց էլ որ լինէր, անշուշտ պիտի հարուածէր ու պիտի հերքէր, բոտ որում այդ հարցի արծածողն «Մշակն» է եղել։ Ինչ որ ճշմարիտ և սպիտակ է եղել «Մշակի» մէջ, նա անշուշտ խաբէութիւն և սև է եղել «Մեղուի» կարծիքով։ Գոնէ մինչև այսօր ուրիշ չնորհ չենք տեսել այդ հոտած լրագրից։

Բաւական չէ, որ «Մեղուն» միշտ հակառակում և հերքում «Մշակի» ասածները, երբեմն գիտաւորութեամբ շեղում, այլափոխում էլ է նրա ասածները, նրա յայտնած մտքերին տալիս է բոլորովին մի այլ կերպարանք, ինչպէս այդ տեսանք փորձով վերջին բանակռուի մէջ։

Հաւատարիմ մնալով իր ընտրած ուղղութեանը՝ անպատճառ վնասել «Մշակի» վարկին, առաջնորդված կոյր նախանձից և հիմնված վատթար շահամոլութեան պրինցիպի վրա, «յետադէմ» լրագիրը «Մշակի» յարուցած «ազգային միութեան» հարցին «կրօնափոխութեան հարցի» կերպարանք տուեց և սկսեց իր անսանձ և վայր ի վերոյ շաղակրատութիւնները։ Եւ մաքառելով ժամանակակից պահանջի դէմ, և յամառելով իր խաւարասէր կարծիքների մէջ, սկսեց մի երկարաձիգ և տաղտկալի պօլեմիկա «Մշակի» դէմ։ Պառաւական փտած կարծիքներ, հիւանդ ուղեղից վիժված խակ դատողութիւններ, ստոր գրչից դուրս եկած վայրահաչ ֆելիետոններ, հայհոյանք, զզպարտանք և շատ ուրիշ այս ձևի և այս բովանդակութեան յօդուածներ սկսեցին ծաւալել այդ լրագրի էջերը, պատճառելով զարշանք ընթերցողներից շատերին։

Բայց ինչ եղաւ «Մեղուի» այսչափ վայրիվերոյ գրուածների հետևանքը։ Հետևանքը այն եղաւ, որ նա անմիջապէս վայելեց իր գործած սխալանքի դառն արգասիքը։ «Մեղուն» չարաչար սխալվեց իր «գոյութեան կռուի» հաշիւների մէջ. և ահա թէ ինչպէս։

Ազգը չէր այնքան նախապաշարված, չէր տգէտ, չէր այն մտաւոր խաւար կացութեան մէջ, որը վերագրում էր նրան «Մեղուն»։ Ազգը չէր մտաւորապէս այնքան անպատրաստ ըմբռնելու «Մշակի» նոր վարդապետութեան իմաստը, ճանաչելու՝ ազգայնութեան գաղափարի վսեմութիւնը, ինչպէս կարծում էր «Մեղուն»։ Մի նշանաւոր, մտաւոր զարգացման նպաստող ժամանակամիջոց անց էր կացել այդ «յետադէմ» լրագրի առաջից, բայց նա, իր յատուկ կարճատեսութեամբ, չէր նշմարել այդ ժամանակամիջոցը։ Մի նշանաւոր, ազգը լուսաւորութեան շաւղի վրա յառաջ մղող ժամանակամիջոց անց էր կացել բայց «Մեղուն», այդ անանիւ սայլակը դեռ ևս մնացել էր կանգնած այն տեղի վրա, որտեղից միշտ աշխատել էր առաջ գնալ։

Կարծեմ յիշում են ընթերցողները, որ չանցաւ շատ ժամանակ և «Մշակի» յայտնած ճշմարտութիւնը գտաւ արձագանք շատ տեղերում։ Ամենայն մի հայ մարդ, որը զարգացել էր մտաւորապէս այնքան, որ կարողանար գերադասել ազգութեան գաղափարը կրօնական գաղափարից, շտապեց իսկոյն ձայնակցել «Մշակին»։ Չանցաւ շատ ժամանակ և ահա ամեն տեղից թափվեցան «Մշակի» խմբագրատան մէջ համակրական և պաշտպանողական նամակներ։ Այս նամակագիրներից ոմանք յայտնում էին իրանց ջերմ համակրութիւնը մեծ. պ. Արծրունուն նրա արծարծած ազգաշահ հարցի մասին. ջատագովում էին նրա կատարած յառաջադիմական քայլը կամ քաջալերում. իսկ ոմանք պաշտպանում էին նրա քարոզած ճշմարտութիւնը հնամոլների խաւարասիրութեան և անազնիւ թշնամիների ափեղցփեղ գրուածքների դէմ։

Այս, «Մեղուի» համար, անսպասելի երևոյթը փոխանակ նրան խելքի բերելու, էլ աւելի գրգռեց նրա ատելութեան զգացմունքը «Մշակի» դէմ։ Խմբագրի նախանձութեան կիրքը հասաւ իր ամենաբարձր աստիճանին։ Անաչառութիւն, ազնուութիւն, բարեխղճութիւն, գրականական պատշաճութիւն, համեստութեան չափ ու սահման, խոհեմութիւն, խելք, սառը դատողութիւն,—այս բոլորը, բոլորը զոհվեց նրա թշնամական սանձարձակ կրքին։ Երբ «Մեղուն» ցաւօք սրտի նկատեց, որ իր բոլոր բանակռիւը ոչ միայն անզօր դարձաւ «Մշակի» ժողովրդականութեանը վնասելու, այլ, ընդհակառակը, էլ աւելի նպաստեց նրա հեղինակութեան բարձրանալուն, էլ աւելի շատացրեց նրա համակրողների և պաշտպանների թիւը և նրա յայտնած ճշմարտութիւնը գտաւ ընդունելութիւն շատ և շատ տեղեր, երբ «յետադէմ» լրագիրը զգաց, որ իր բոլոր չարամտութիւնը մնաց ապարդիւն և իր խարդախ միջոցները ջարդ ու փշուր դարձան «Մշակի» եռանդոտ մրցողութեան առաջ և «Մշակը» դարձեալ մնաց իր ընթացած շաւղի վրա մի և նոյն անդրդվելի «Մշակը», ինչպէս մի քաջասիրտ ըմբիշ մենամարտութեան կրկէսում, այն ժամանակ այդ անպատկառ լրագիրը, բոլորովին կուրացած նախանձից, դիմեց մի ամենածայրայեղ լրբութեան. «կեղծ են, շինծու են, աղաղակեց, այդ նամակները, որոնք տպվում են Մշակի մէջ»։

Այս յանդուգն կասկածանքը շատ վիրաւորիչ և ծանր թւեցաւ «Մշակի» թղթակիցներին և նրանցից շատերը շտապեցին իսկոյն ապացուցանել այդ կասկածանքի բոլոր ստորութիւնը։ «Մշակ»-ի ընթերցողները անշուշտ նկատած կը լինեն, որ այնուհետև «Մշակի» թղթակիցներից շատերը յանձնառու՝ լինելով տանել «Մեղուի» խայթոցը, յօդուածների տակ ստորագրում էին իրանց իսկական անունները։

«Մեղուն» դեռ ևս չէ դադարել օգտվել ամբոխի տգիտութիւնից. նա դեռ ևս գրգռում է ամբոխի մոլեռանդութիւնը և նրա այս սխալ վարմունքը փայփայում է և ջատագովում մի խաւարասէր տարր։ Բոլորովին վերջ կը տայ, թէ դարձեալ կը շարունակէ նա իր անվերջ բանակռիւը «Մշակի» դէմ, այդ իր խելքի բանն է. բայց ես միայն այս անհերքելի ճշմարտութիւնը կարող եմ, հէնց հիմիկվանից, ամենայն վստահութեամբ յայտնել «Մեղուին», որ գրականական բոլոր վայրահաչութիւնները անզօր են վնասելու «Մշակին», քանի որ այդ լրագրի առաջնորդողն է՝ մի մաքառող, հզօր և գերազանց կամքի տէր անձնաւորութիւն։

Տեղացի

ՆԱՄԱԿ ԳՈՐՈՒՑ

—

Հոկտեմբերի 28

Կարդացինք «Մշակ» լրագրի № 184-ում տպված Գորուց մի նամակ յաջորդ Գառնակերեանց Գրիգոր վարդապետի վերաբերութեամբ, կարդացինք և շատ ցաւեցանք, ոչ թէ նրա մէջ բովանդակված կարծիքների անիրաւացի լինելու վրա, այլ նամակագրի մտաւոր կուրութեան վրա։ Ուստի պարտք ենք համարում այս մասին մի քանի խօսք ուղարկել «Մշակի» ընթերցողներին։

Պ. Նամակագիրը յարձակվում է Գառնակերեանց վարդապետի վրա և արհամարհական հայեացք է ձգում նորա քարոզի վրա, որ կարդաց ս. Խաչի վերացման տօնին սուրբ Աստուածածնի եկեղեցում։ Պարոնը ասում է, ի միջի այլոց, թէ՝ «իրաւ, մարդիկ հետևելով ս. Աւետարանի խօսքերին, փրկվեցան շատ չարիքներից, բայց ինչպէս երևում է, մեր ծխական երկսեռ դպրոցների անմխիթար դրութիւնից, դեռ մնացել են շատ սատանաներ, որոնց ձեռներից դեռ ևս ազատված չենք, և յայտնի չէ, թէ երբ պիտի ազատվենք»։ Այո՛, նամակագիրը իրաւ է դատում, որ մեր հասարակութիւնը և մեր ծխական դըպրոցները վաղուց յետէ դարձել են ոչ թէ միայն մի քանի սատանաների, այլ և մի բէեղզեբուղի խաղալիք, որ սրանից քսան տարի առաջ բուն է դրել մեր քաղաքում։ Ի հարկէ, նա իր արբանեակներն էլ ունի, մենք էլ շատ ենք ցաւում, որ նրանց ձեռքից դեռ ևս ազատված չենք. մենք էլ գիտենք, որ մինչև այդ խռովարարը չը հալածվի, երբէք մեր դպրոցների բարեկարգութեան յոյս չը կայ։ Գրեթէ մեր յաջորդներից ոչ ոք չէ հեռացել Գորուց, որ այդ խռովարարից և նրա արբանեակներից հալածված չը լինի։ Պիտի խոստովանվենք, որ վ. Գառնակերեանցը իր պաշտօնավարութեան երկու տարվայ ընթացքում, իր կարողութեան չափ, միշտ ջանացել է հսկել մեր դպրոցների վրա։ Նա տեսաւ, որ հոգաբարձուները միայն լոկ անունով էին համարվում մինչև այն օրը, նրանք ոտք անգամ կոխած չէին ուսումնարանում, և դպրոցները մնացել էին անխնամ. 1879 թւի յունիս ամսին, քահանաների միջոցով հրաւիրեց յաջորդարանը քաղաքիս հայ հասարակութիւնը նոր հոգաբարձուներ ընտրելու։ Հասարակութեան մեծամասնութեան համաձայնութեամբ և քուէարկութեամբ մի քանի գործունեայ անձինք հոգաբարձու ընտրվեցան։ Վեհափառ Հայրապետն էլ հասարակութիւնից ուղարկված ընտրութեան թերթի համաձայն իր օրհնութեան կոնդակով հաստատեց նրանց նոյն պաշտօնի մէջ։ Նորահաստատ հոգաբարձուները արդէն ծանօթ լինելով, որ չունեն օրինաւոր ուսուցիչներ և դպրոցների ներքին կազմակերպութիւնը խանգարված է, հասարակութեան խորհրդով և նոյն իսկ ուսանող աշակերտների և աշակերտուհիների ծնողների ցանկութեամբ և համաձայնութեամբ, դպրոցների նիւթական դրութիւնը ապահովելու համար, մտադրվեցին դրամական նուէրներ ժողովել՝ և նոր օրինաւոր ուսուցիչներ հրաւիրել կրկնապատիկ ռոճիկով։ Ի հարկէ, Գառնակերեանց վարդապետն էլ, որ հոգաբարձութեան նախագահ էր, համակրելով այս օգտաւէտ ձեռնարկութիւններին, տուաւ նրանց մի ժապաւինեալ մատեան, որի մէջ բաւականին մարդիկ ստորագրվեցան, և ամենքն էլ խոստանալով ամեն տարի քսան—քսան րուբլ վճարել, այսպիսով մի նշանաւոր գումար էր գոյանում։ Այդ մասին խորհրդակցելու համար հրաւիրեցին և թեմական վերատեսչին։ Երբ այս նպատակը իրագործվելու վրա էր, հասաւ յիշեալ խռովարարը, որ հոգաբարձուաց ընտրութեան միջոցին բացակայ էր քաղաքից. երբ տեսաւ, որ ընտրված հոգաբարձուների շարքում ոչ ինքն է գըտնվում և ոչ էլ իր արբանեակներից մէկը, և մանաւանդ լսելով, որ հոգաբարձուները նոր ուսուցիչներ հրաւիրելով, իր արբանեակ ուսուցիչները պիտի արձակվէին, նա սկսեց այնուհետև հասարակութեան մէջ իր սովորական մաքիավելական միջոցները գործ դնել, որպէս զի կարողանար նորընտիր հոգաբարձուներին փոխել և նրանց տեղը իր արբանեակներին ընտրել տալ։ Սորա համար առաջ թեմական տեսչին հրապուրելով իր կողմը գրաւեց, համոզելով, թէ այն հոգաբարձուները անհաւատարիմ մարդիկ են, նորանց ընտրութիւնը ապօրինի է, անվաւեր է, և թէ Վեհափառ Հայրապետը ինչու պիտի սահմանափակէր նորա իրաւունքները նրանց հոգաբարձական պաշտօնի մէջ հաստատելով, և այլն։ Ապա նոր հոգաբարձուների վրա չանթեր թափեց, նրանք էլ վախեցան ու պաշտօնի մէջ չը մտան։ Այսպէսով նրանց բարի նպատակը մնաց անկատար և դպրոցներն էլ մնացին անխնամ, որով խռովարարը հասաւ իր նպատակին։ Բայց մի և նոյն ժամանակ նա իր հայրենակիցների և ժողովրդի ցաւին ցաւակից ձևացաւ, գրգռեց իր արբանեակներին, ընտրեց նրանց միջից նոր հոգաբարձուներ և առաջարկեց Վեհափառ Հայրապետին, որ նրանց հաստատէր, հաւատացնելով, թէ հին հոգաբարձուները անհաւատարիմ և անարժան մարդիկ են, իսկ ինքն և իր ընտրած մարդիկը արժանաւոր։ Այսպիսի միջոցներով խռովարարը մեր ժողովրդի մէջ երկպառակութիւն ձգելով, մեր երկսեռ դպրոցների փակման և անմխիթար դրութեան պատճառը ինքն եղաւ և ոչ թէ Գառնակերեանց վարդապետը։ Նա ազգի յառաջադիմութեան ցանկացող էր, ոչ թէ վնասակար. առաջին անգամ, երբ եկաւ նա Գորի, տեսաւ, թէ յաջորդարանը, որ պատրաստել էին նորա բնակութեան համար, արգելանքեր կարող է լինել դպրոցների համար, 600 րուբլ վարձով տուեց, իսկ ինքն, որի համար հոգևոր իշխանութիւնը յատկացրեց տան վարձի հաշւում 200 ր., աշխատեց դարձեալ էժան գնանոց՝ 150 րուբլանոց բնակարանի մէջ բնակվել ու մնացած յիսուն րուբլն էլ տալիս էր ժողովրդին։ Բայց ի վերջոյ վարդապետը երբ տեսաւ, որ իր պաշտօնավարութեան իւրաքանչիւր քայլափոխի առաջ յիշեալ խռովարարից զանազան արգելքներ և դժուարութիւններ են դրվում, երկու անգամ հրաժարական տուաւ Վեհափառ Հայրապետին, բայց Վեհափառն էլ գիտենալով նորա ազնիւ բնաւորութիւնը, որով գրաւած էին Գորու և վիճակի ժողովուրդը, ամենևին չէր արձակում։ Վերջապէս հայր սուրբը Էջմիածնից ստանալով իր պաշտօնից արձակման հրամանը, անցեալ սեպտեմբեր ամսի 14-ին, ս. Աստուածածնի մայր եկեղեցում ս. պատարագի ժամանակ, ուր ներկայ էր ժողովրդոց խուռն բազմութիւն, մի ազդու ատենաբանութիւն ուղղեց իր սիրելի հօտին, որի մէջ հրաւիրում էր ժողովրդին դէպի միաբանութիւն, առաջարկում էր խնամք տանել իրանց դպրոցների վրա և չը զրկել իրանց մատաղ սերունդը մայրենի լեզուից և դաստիարակութիւնից. ապա և իր վերջի օրհնութիւնը տալով, յայտնեց թէ՝ ինքն թէև բաժանվում է նրանցից, բայց երբէք մոռանալու չէ նրանց։

Պատարագը աւարտելուց յետոյ, ժողովուրդը հաւաքվեցաւ եկեղեցու գաւթում, սկսեց անէծք թափել խռովարարի գլխին, որ հանգստութիւն չը տալով հոգաբարձուներին, դպրոցների փակման և յաջորդի յուսահատութեան և անջատման պատճառ եղաւ։ Իսկ հայր սուրբը սեպտեմբերի 16-ին մեկնեցաւ քաղաքից։ Իսկ պ. նամակագիրը աշխատելով յիշեալ խռովարի յանցանքները հայր Գառնակերեանցին վերագրել, շարունակում է իր խօսքը ասելով—թէ՝ «Ով որ կը մտնի ս. Աստուածածնի եկեղեցու գաւիթը և կը տեսնի մեր քանդված երկսեռ դպրոցները, ով որ կը տեսնի նրանց աւերակները, նա անմիջապէս կը յիշէ անխոհեմ վատնակ ու քաջագործութիւնը հ. Գառնակերեանցի. այդպիսի հետքերը շուտ չեն ջնջվում և չեն մոռացվում»։ Ինչով է մեղաւոր հ. Գառնակերեանցը այդ անիրաւութիւնների մէջ, թողնում ենք ընթերցողին մտածել։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մի երիտասարդ եկած էր Թիֆլիս մի քանի ամիս առաջ, Ս. Պետերբուրգ ուղևորվելու նպատակով։ Պարոնը կարնեցի հայ էր, ուսում էր առել Կ. Պօլսի Նուբար-Շահնազարեան դպրոցում և ցանկանում էր շարունակել իր ուսումը Ս. Պետերբուրգում։ Էրզրումի հայոց եպիսկոպոս Օրմանեանը տուել էր երիտասարդին մի յանձնարարական նամակ դէպի պ. Սանասարեանց։ Երիտասարդը նախ քան ճանապարհ կընկնէր դէպի հիւսիս, նամակ գրեց Սանասարեանցին, խնդրելով ընդունել իր սաների թւում։ Ոչինչ պատասխան չը ստանալով, դարձեալ գրեց, ուղարկեց նրան և Օրմանեանի յանձնարարականը, վերջապէս և հեռագրեց, որ գոնէ բացասական պատասխան ստանայ և կրկին վերադառնայ Կարին, քանի որ ցուրտ չէ,—բայց ոչինչ պատասխան չը կայ։ Երիտասարդը ստիպված է Թիֆլիսում պարապմունք որոնել, չը կարողանալով ձմեռ ժամանակ վերադառնալ Էրզրում։

—

Մեզ հաղորդում են, որ մի Թիֆլիսեցի երիտասարդ պատրաստել է մի բրօշիւր պ.պ. Օրբէլ Օրբէլեանցի և Կարապետ Բելախեանցի մասնաւոր դպրոցի մասին։ Հեղինակի նպատակն է բաց անել, ինչպէս ինքն կարծում է, մի քանի կոյր աչքեր։ Բրօշիւրը նուիրված կը լինի ուսումնարանի ներքին կազմակերպութեան նկարագրութեանը և պատմում է, թէ ինչպէս է նա իր գոյութիւնը պահպանում։

—

Ահա երեք օր է, որ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ սաստիկ ձիւն է գալիս։ Քաղաքի բոլոր շրջակաները էլ ծածկվել են ձիւնի հաստ սպիտակ գաւանով։

—

Ս. Պետերբուրգի ֆրանսիական «Journal de St-Petersb.» լրագիրը հաղորդում է, որ քիւրդերը Պարսկաստանում կատարելապէս ջարդուեցան պարսից զօրքերի ձեռքով. Շէյխ-Իբադուլլահ համոզուեց, որ անզօր է պատերազմել Պարսկաստանի դէմ։

—

«Новое Время» լրագիրը հաղորդում է, որ տպագրական ցէնզուրան ոչնչացնելուց յետոյ, մամուլը ենթարկված կը լինի ոչ թէ մասնաւոր դատարանին, ինչպէս հաղորդում էին հեռագրով, այլ ընդհանուր դատարանների երկու կայարաններին, այն է դատաստանական պալատին և Սենատին։

—

Այսօր, հինգշաբթի, նոյեմբերի 27-ին, հայոց դերասանական մշտական խումբը Ամառային թատրոնում կը ներկայացնէ երրորդ անգամ Վիլիամ Շէքսպիրի «Համլէտ» ողբերգութիւնը յօգուտ խմբի յուշարար պ. Կ. Մաթինեանցի։ Պ. Մաթինեանցը հայոց մշտական խմբի ամենաաշխատասէր և խղճմտանքով գործողներից մինն է։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՔ ԵՒ ՔՈՒՐԴՔ

—

Գոհութեամբ կը լսեմք որ, Ազգանուէր-Հայուհեաց ընկերութեան Քղիի համանուն քաղաքի մէջ կառուցած նորաշէն դպրոցն ընդունելու համար, հարիւրէ աւելի Քրդուհիներ խնդիր մատուցեր են ընկերութեան պատուիրակ Մեծ. Վասիլեան էֆէնտիի, որ հրահանգ խնդրեր է, և կարծեմք պատասխան պիտի տրուի եզեր իրեն թէ Քղիի մէջ բացուած օրիորդական վարժարանէն մեր Քուրդ հայրենակիցք ալ օգուտ կրնան քաղել։

Եթէ այս լուրն ստուգուի, կարևորութիւնն անժխտելի է։ Մեր նպատակն այս անգամ [illegible] Ազգանուէր-Հայուհեաց բարեջան ընկերութեան վրայ խօսիլ չէ։ ,,ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԻԳԱԿԱՆ ՍԵՌԻ'' մակագրով յօդուածներուն շարունակութեանը մէջ, այս ընկերութեան և նորա վաստակոց ու փառաց ընկերուհւոյն՝ Օրթագիւղի Դըպրոցասէր-Հայուհեաց ընկերութեան՝ վրայ երկարօրէն գրելու առիթ պիտի ունենամք, մանաւանդ երբ սկսեմք քննել այն տարեկան տեղեկագրերը, զորս յիշեալ ընկերութիւնք մօտերս հրատարակած են։

Բայց Քղիի դէպքն ուշադրութեան արժանի է գաղափարաց ուրիշ կարգով մ'ևս։ Քրդաց հետ ներկային և ապագային մէջ մեր ունենալիք յարաբերութեանց մասին՝ այս տողերն ստորագրողին գաղափարներն հանրածանօթ են արդէն։ Ուստի, մանաւորապէս ուրախ եմք տեսնելով իրողութիւն մը, որ գործնական հաստատութիւն տալ կը թուի մեր գաղափարաց։ Մեք Քրդաց հետ բարեկամութիւն կը ջատագովեմք. և կարծեմք բարեկամութեան առաջին գործն է մեր Քուրդ հայրենակիցները մասնակից ընել այն լուսոյ սննդեան, զոր կը ջամբեմք մեր Հայաստանցի զաւակաց։ Կը փափաքիմք որ Քրդաց հետ հաշտարար և խաղաղասէր ընթացք մը բռնեմք. և կարծեմք հաշտութեան կամ խաղաղութեան ոգին ամենէն յառաջ դպրոցական յարկէն կը սկսի։ Նաև կը պնդեմք որ գաղափարակից լինիմք Քրդաց հետ այն ամեն նիւթոց վրայ, որք երկրին հասարակական շահուց կը վերաբերին. և կարծեմք գաղափարաց համաձայնութիւնը դպրոցներէն դուրս ո՛չ մի տեղ և ո՛չ մի եղանակաւ չը կրնար աւելի հզօրապէս հաստատուիլ։ Ուստի, երբ Քուրդեր և Քրդուհիներ փափաքին մեր ուսումնական յարկերուն ներքև մտաւոր մշակութիւն ստանալ, նոցա այս խնդիրն ամենայն սիրով ընդունիլ՝ ամենակարևոր միջոց մ'է վերաբերութեամբ այն բարեկամութեան, որ Հայոց և Քրդաց միջև, իբրև հայրենակցաց միջև՝ պարտի կենալ, և արդէն կայ այլ և այլ գաւառաց մէջ։ Ամեն ողջամիտ ազգային, հետևաբար, յոյժ գոհ պիտի լինի եթէ հաստատութիւն գտնէ մեր այն կարծիքը թէ Ազգանուէր Հայուհեաց ընկերութիւնը դիտաւորութիւն ունի պէտք եղած արտօնութիւնը տալ իւր ներկայացուցչին, որպէս զի Քրդուհիք ևս ընդունուին ընկերութեան օրիորդական վարժարանն որ ի Քղի։

Նոքա որք ցարդ իրենց նիւթական և բարոյական օգնութիւնը չեն գլացած այս ընկերութեան, լաւագոյն գործածութիւն մը չէին կրնար սպասել այն միջոցներուն, զորս Ազգանուէր-Հայուհիք իրենց ձեռաց մէջ ունին այժմ։ Քուրդ տղայոց մեր տղայոց հետ հաւասար կրթութիւն մը տալով, զանոնք վարժեցուցած կը լինիմք ապագային մէջ իրենց Հայ հայրենակիցներն խօսք իբրև եղբայր նկատելու. և երբ Երզնկայի և Քղիի կողմը Հայկական վարժարաններ յաճախող այս Քուրդ պատանիք ու Քուրդ օրիորդք մի օր հայր կամ մայր լինին, նոցա բարի օրինակը հզօր տպաւորութիւն կընէ ո՛չ միայն իրենց ընտանեաց անդամոցը վրայ, այլ և դրացեաց վրայ։ Այսպէս, ժամանակ է գործնական կերպիւ իրագնելու ,,Օսմանլի'' ի այն խօսքը թէ եկեղեցիէն և մզկիթէն դուրս չիք խտրութիւն տէրութեան Քրիստոնեայ և Իսլամ ժողովրդոց միջև։ Եթէ մեր նպատակը, բոլոր այս ազգային ընկերութիւնները քաջալերելով, ծառայութիւն մը մատուցանել է Հայաստանի, քիչ պարագաներ կան յորս աւելի օգտակար ծառայութիւն մը կարենամք մատուցանել մեր Հայրենեաց։

Առանց աւելի ևս ծանրանալու այս կէտին վրայ, կը մաղթեմք որ մեզ տրուած լուրն իւր ամեն պարագայիւք ստոյգ ելնէր, և այս իրողութիւնը քաջալերութիւն մը լինէր նմանօրինակ օգտակար ձեռնարկութեանց, որք ա՛յնքան մեծ կարևորութիւն ունին մեր հայրենի երկրին ապագայ հանդարտութեան ու բարգաւաճման տեսակէտով։

(Մասիս)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ թղթակցութիւնը Բեռլինից, նոյեմբերի 19-ից։ Այսպէս անուանված ,,հրէական հարցը'' մի քանի ժամանակից այնպէս զբաղեցրել է Բեռլինի զանազան շրջաններին, որ գրեթէ նրանցից ոչ ոք ուշադրութիւն չէ դարձնում քաղաքական նշանաւոր հարցերի վրա։ Մոխրի տակ ծածկված այդ կայծը նորից յայտնվեցաւ, երբ քաղաքային վարչութեան նախագահ նշանակվեցաւ հրէայ Շտրասման և երբ կռիւ պատահեցաւ գերմանացի ուսուցչի և հրէայ գինեվաճառի մէջ։

Հակասեմիտական շարժումը արդէն մօտ երկու տարի է, ինչ գոյութիւն ունի և սկսված է պալատական քարոզիչ Շտէօկերից և զարգացել է պրոֆեսոր Տրէյչկէի ջանքերով։ Շտէօկեր եզրակացրեց, որ հրէաները սպառնում են քրիստոնէութեանը, Տրէյչկէի կարծիքով հրէական ազդեցութիւնը վտանգաւոր է գերմանականութեան համար։ Այս պրոֆեսորի աշխատութեամբ ատելութիւնը դէպի հրէաները տարածվեցաւ մինչև անգամ հասարակութեան կրթված դասակարգերի մէջ, որոնցից շատերը արձագանք են տալիս ամեն բանին, ինչ որ յայտնում է ուսումնական աշխարհի հեղինակութիւններից մէկը։ Տրէյչկէի գլխաւոր մեղաւորութիւնն է, որ հակահրէական շարժումը այդպիսի ընդհանուր բնաւորութիւն ստացաւ։ Ուրիշ երկրների մէջ հակակրութիւնը դէպի հրէաները, մինչև անգամ ատելութիւնը հազուագիւտ երևոյթ չէ, բայց դա ուղղված է լինում որ և է անհատի դէմ, որ այդ ատելութեան պատճառ է դարձել։ Իսկ քաղաքական իրաւունքների սահմանափակելը դաւանութեան պատճառով Արևմտեան Եւրոպայի մէջ հրէշաւոր գործ է համարվում։ Գերմանիայի մէջ, պրոֆեսոր Տրէյչկէի առաջնորդութեամբ սկսեցին այդ գործը ղեկավարել գերմանական ճշդութեամբ և ահագին չափերով։ Տրէյչկէ իր հետախուզութիւններով այն հետևանքի հասաւ, որ նա հրէաներին Գերմանիայի տարաբաղդութիւնը անուանեց և սկսեց քարոզել, որ 44 միլիոնաւոր գերմանական ժողովուրդը զոհ է դարձած կէս միլիոն հրէաների, որոնք կողոպտում են և նրանց արիւնն են ծծում։

Ճշմարիտ է, հրէաներից մի քանիսի ագահութիւնը և դատարկախօսութիւնը նպաստեցին հակահրէական շարժման, բայց այնու ամենայնիւ հրէաները առիթ չեն տուել, որ գործը այդքան մեծ չափեր բռնանար։ Այդ է պատճառը, որ ոչ ոք չը գիտէ, թէ ինչ բանի է ձգտում այդ շարժումը։ Հրէաների Գերմանիա գաղթելու սահմանափակելը և նրանց բարձր պաշտօններից զրկելը երբէք չէ կարող թուլացնել հրէական կապիտալի ոյժը, որ այդչափ զօրաւոր են ցոյց տալիս. ուրեմն եթէ այդ գործի առաջնորդողները կամենում են հասնել իրանց նպատակին, նրանք պէտք է խըլեն հրէաներից նրանց գումարները և բոլորովին արտաքսեն Գերմանիայից կամ ջարդեն նրանց։

Այսպիսի բարբարոս կարծիքը, ի հարկէ, անգործադրելի է։ Գերմանացի ուսուցչի և հրէայ գինեվաճառի մէջ պատահած անցքը չափազանց հետաքրքիր է։ Երբ հրէայ գինեվաճառը բողոքեց ուսուցչի տգէտ կարծիքների դէմ, այս վերջինը ասաց. ,,դուք հրէայ էք և ուրիշ ոչինչ'' այսինքն հրէաները պէտք է չը պահանջեն, որ նրանց հետ այնպէս վարվեն, ինչպէս ուրիշ մարդկերանց հետ։ Հրէաները ստոր մարդիկ են և պէտք է փառք տան Աստուծուն, որ նրանց թոյլ է տուած ապրել Գերմանիայի մէջ։"

Գերմանական գիմնազիայի մի այլ ուսուցիչ, որ պատասխանատուութեան էր հրաւիրված հրէայ աշակերտի հետ վատ վարվելու պատճառով, յայտնեց, որ նա իբրև քրիստոնեայ իրան պարտաւոր է համարում կարելութեան չափ հալածել հրէայ աշակերտներին։ Այսպէս են նկարագրում հակահրէական շարժումը, որը, ինչպէս յայտնի է, նորերում դատապարտվեցաւ Բեռլինի բնակիչների ահագին մեծամասնութեան կողմից։ Դժուար է մեկնել կառավարչական շրջանների հայեացքները այդ գործի վրա։ Գերմանական այժմեան մինիստրներից երկուսը հրէաներ են։ Այս հանգամանքը ոչինչ նշանակութիւն չունի, որովհետև մինիստրութիւնը համբերող գըտնվեցաւ Շտէօկերի պալատական քարոզներին, որոնք ազգաբնակութեան մի դասակարգը գրգռում էին միւսի դէմ։ Ներքին գործերի մինիստրը մի հրէայի հարցին, թէ կառավարութիւնը ի՞նչպէս է մտադիր վարվել այդ գործի վերաբերութեամբ, պատասխանեց սառնութեամբ, որ հարկաւոր չէ համարում այդ ցոյցերի դէմ որ և է միջոցներ գործադրել, որովհետև մինչև այժմ նրանք յանցաւոր չեն եղել։ Իրաւաբանական տեսակէտից ի հարկէ այդ կարծիքը ճշմարիտ է, բայց կառավարութեան այդպիսի ներողամիտ քաղաքականութիւնը համոզեց հրէաների հալածողներին, որ կառավարութիւնը նրանց պաշտպանում է։ Մինչև անգամ գերմանական կայսրը այսպիսի կարծիք էր յայտնել և ցոյց էր տուել իր անբաւականութիւնը կառավարութեանը հակահրէական շարժումը պաշտպանելու համար։ Բայց այս հանգամանքը չարգելեց Շտէօկերին շարունակել իր քարոզները։ Միայն թագաժառանգը բացարձակ յայտնեց իր կարծիքը հրէաներին հալածելու մասին, որ նա ամօթալի փաստ անուանեց և ամեն անգամ, երբ յարմար դէպք է պատահում, նա նոյն կարծիքն է յայտնում։ Նշանաւոր է այն իրողութիւնը, որ հասարակութեան գլխաւորագոյն ստորին դասակարգը չէ համակրում հակահրէական շարժմանը։ Շտէօկերին համակրողները հասարակութեան ստորին դասակարգի մէջ չափազանց քիչ են։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 նոյեմբերի։ „Правит. Вѣстн.“ լրագիրը հաղորդում է բարձրագոյն հետևեալ հրամանը. պետական պոլիցիայի բաժինը և կատարող պոլիցիան միացնել, մի հիմնարկութիւն կազմել Պետական պոլիցիա անունով։ Ոչնչացնել ժանդարմների շեֆի և ներքին գործերի մինիստրութեան իրաւաբանական բաժինը։ Ներքին գործերի մինիստրութեան մէջ դատաստանական բաժին կազմել։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ, 25 նոյեմբերի։ Երէկ բացվեցաւ կոնգրէսը։ Նախագահական ճառը ցոյց է տալիս երկրի արտաքին լաւ յարաբերութիւնները, ֆինանսների աջող դրութիւնը և առաջարկում է Գրանտին նրա մատուցած զինուորական մեծ ծառայութիւնների համար գեներալ-կապիտան նշանակել։

ԼՕՆԴՕՆ, 25 նոյեմբերի։ Դիւֆերինգ այսօր ուղևորվեցաւ Ս. Պետերբուրգ։

ՓԱՐԻԶ, 24 նոյեմբերի։ Թիերի ամուսինը վախճանվեցաւ։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 նոյեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 37 կ., երկրորդ 92 ր. 37 կ., երրորդ 93 ր. 25 կ., չորրորդ 93 ր., ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 225 ր., երկրորդ 216 ր. 25 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր. 75 կ., երկրորդ 91 ր., երրորդ 90 ր. 87 կ.։ Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 24,69 պէնս, Ամստերդամի վրա 124.87 պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Համբուրգի վրա 210 մարկ, Փարիզի վրա 260 ֆրանկ ֆր. 12 սանտիմ։ Բօրսայի տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ